

GÖTEBORGS UNIVERSITET
Institutionen för svenska språket

Lättläst och svårläst
Analys av texter från fyra dagar i grundskolans mellanår

Ewelina Burri

Specialarbete, 15 hp
Svenska som andraspråk, fördjupningskurs, SSA133 Nät
Ht 2010
Handledare: Per Holmberg

Sammandrag

Detta arbete ingår i GAFFEL-projektet, som står för Genrearbete för flerspråkiga elever, och är ett forskningsprojekt i samverkan mellan Institutet för svenska som andraspråk (ISA), Göteborgs universitet, och skolor i nordost i Göteborg under 2009/2010. GAFFEL-projektet, i vilket jag ingått tillsammans med Per Holmberg och Eva Lundin, kartlägger tidiga skolårs skriftliga genrerrepertoar. Min del i projektet har varit att analysera de texter, som eleverna i klass 4A, 4B och 5A mötte under fyra skoldagar under vårterminen 2010 och undersöka vad det är i texternas språk som kan göra dessa texter svår- respektive lättlästa.

Samtliga texter är av berättande karaktär förutom en faktatext ur *Boken om Sverige*. Denna text upplevdes av eleverna i klass 4A som allra svårast. Under läsningen av faktatexten uppstod allmän oro i klassen, vilket inte inträffat under läsningen av de övriga texterna i någon av klasserna. Av den anledningen läggs tyngdpunkten i analysen på denna faktatext. För att kunna uttala mig om faktatextens svårighetsgrad, jämför jag denna text med de övriga texter som eleverna har läst under dessa fyra skoldagar. För detta ändamål utför jag analyser som kan belysa huruvida det är språket som gör att faktatexten uppfattas som så svår av eleverna och deras lärare.

De mått jag tillämpat på mitt material är andel substantiv, verb och pronomen, nominalkvot, meningslängd, antal bisatser per grafisk mening och bisatstyper. Utöver det beräknar jag texternas läsbarhetsindex (lix), ordvariationsindex (ovix) och gör en frekvensbandsanalys. Resultaten visar att faktatexten visserligen liknar de resultat forskarna har hittat kännetecknar en relativt svår text, men att den inte liknar de mått som har hittats för den allra svåraste.

Andelen substantiv och beräkningen av nominalkvot i faktatexten liknar visserligen de mått som har hittats för mest svårlästa texter men inte andelen verb och pronomen. Beräkningen av meningslängden och ovix liknar också de resultat som har hittats för en inte allra svårast text och beträffande lix kan texten räknas till och med som lättläst. När det gäller bisatstyperna är den vanligaste bisatstypen relativsats som är kännetecknande enligt de studier som har gjorts innan för skriftspråk och i frekvensbandsanalysen hamnar 60 procent av *Boken om Sveriges* ord i frekvensbandet över de mest högfrekventa ord.

Förord

Föreliggande arbete är det sjunde arbete jag skriver under min studietid på Göteborgs universitet. Det kan förefalla som att jag numera borde kunna uppsatsskrivande som "rinnande vatten", som min pojkvän säger, men varje uppsats är en ny prestation, ett nytt område att sätta sig in i och i det här fallet även "damma av" gamla kunskaper från den tiden jag läste nordiska språk. Varje uppsats är ett långt och mödosamt arbete, inte sällan fyllt med förtvivlan, när ett heltidsarbete skall skötas samtidigt som längtan efter att umgås med mina nära och kära är stor. Varmt tack till min handledare Per Holmberg! Jag trodde faktiskt att mindre arbete skulle krävas! Och varm kram till min älskade Ulf och till min kära mamma, vilka alltid uppmuntrar mig och tror på mig!

Innehållsförteckning

1 Bakgrund	4
2 Syfte	5
3 Tidigare forskning	5
4 Teoriram, material, metod	6
4.1 Genrer och texttyper	6
4.2 Den berättande texttypen	7
4.3 Den beskrivande texttypen	7
4.4 Material	8
4.5 Metod	10
4.6 Validitet och reliabilitet	10
5 Ordklasser	12
5.1 Substantiv	12
5.2 Nominalkvot (syntaxnivå)	14
5.3 Verb	15
5.4 Pronomen	17
5.5 Sammanfattning av resultatet av de olika analyserna	19
6 Syntax	19
6.1 Meningslängd	20
6.2 Bisatser	23
6.2.1 Bisatstyper	25
6.3 Läsbarhetsindex	26
6.4 Ordvariation	28
7 Frekvensbandsanalys	30
8 Slutdiskussion	33
Litteraturförteckning	
Förteckning över litteratur	
Förteckning över texterna	

Tabell- och diagramförteckning

Tabell 1. Materialets omfattning	9
Tabell 2. Andel substantiv i procent	13
Tabell 3. Tabell över nominalkvot (N/V-kvot)	15
Tabell 4. Andel verb i procent	16
Tabell 5. Andel pronomen i procent	18
Tabell 6. Meningslängd (ml): ord per grafisk mening	22
Tabell 7. Bisatser: antal per grafisk mening	24
Tabell 8. Läsbarhetsindex (lix)	27
Tabell 9. Ordvariationsindex (ovix)	29
Diagram 1. Frekvensband 1, ord som tillhör de 1000 vanligaste och frekvensband 11, ord som inte tillhör de 10 000 vanligaste	31

1. Bakgrund

Föreliggande arbete ingår i GAFFEL-projektet, som står för Genrearbete för flerspråkiga elever, och är ett av tre forskningsprojekt i samverkan mellan Institutet för svenska som andraspråk (ISA), Göteborgs universitet, och skolor i nordöstra Göteborg under 2009/2010. De två övriga forskningsprojekten som ISA drivit under samma period är BIGFOT, Bedömning av ordkunskap vid inläring av grundskolans ämnestexter med hjälp av frekvensbaserat ordförrådstest samt SPARV, Språkutvecklande arbetssätt för vuxna.

GAFFEL-projektets övergripande syfte har varit att kartlägga tidiga skolårs skriftliga genrerepertoar i skolor i Nordost. En utprovning av genrepedagogiska arbetssätt är planerad som ett andra steg om finansiering kan ordnas. I GAFFEL-projektets kartläggning av tidiga skolårs genrerepertoar ingår projektledaren Per Holmberg och jag själv, som arbetat med möten med texter i årskurs 4 och 5, medan Eva Lundin studerat produktion av texter i årskurs 3.

Min del i projektet har varit att analysera de texter som åk 4 och 5 har läst under fyra skoldagar och utföra analys med sikte på att visa språkets svårighetsgrad.

Under de fyra skoldagar, som min handledare Per Holmberg deltog i undervisningen i klass 4A, 4B och 5A, fick eleverna – alla med svenska som sitt andraspråk – sammanlagt läsa sex texter tillsammans. De återstående fem texterna i mitt material är texter som valts av elever för enskild läsning. De texter, som i min undersökning betecknas som enskild läsning, har lästs av elever som vid Holmbergs klassrumsobservationer valts som fokuselever.

Vid den gemensamma, tysta läsningen av den enda faktatexten i undersökningen, en text om Bohuslän ur *Boken om Sverige*, bad flertalet av eleverna om lärarens hjälp. Något liknande hände enligt Holmberg aldrig vid läsning av de berättande texterna i studien. En av eleverna som bad om hjälp sade till och med att hon inte förstod ett enda av textens ord när hennes lärare frågade henne vad hon inte förstod. Min handledare talade också om att också lärarna i efterhand beklagade textens svårighetsgrad, framför allt vad gällde svåra ord.

2. Syfte

Syftet med denna undersökning är att ta reda på vad det är som gör faktatexten så svår att läsa för eleverna. Skiljer sig faktatexten från övriga texter med avseende på språkliga drag som substantivtäthet, nominalkvot, verb- och pronomentäthet, meningslängd, bisatser och bisatstyper, läsbarhetsindex, ordvariation samt frekvensbandsanalys?

3. Tidigare forskning

I *Vad är lättläst?* undersöker Lundberg & Reichenberg (2008) den närmare innebörden av begreppet *lättläst* utifrån forskning och beprövad erfarenhet. I boken försöker de bland annat utreda vad som gör en text begriplig, vad läsförståelse egentligen är, vilka skillnaderna är mellan tal och skrift, vilka som behöver lättlästa texter, hur man kan nivåbestämma texter vad gäller svårighetsgrad, hur man praktiskt kan arbeta med att göra texter mer begripliga samt vad läsbarhetsformler kan ge oss. För min egen studie har jag haft stor användning av deras beräkning av ordvariationsindex men också för att förstå hur Björnssons läsbarhetsformel skall användas och tolkas.

Per Lagerholms bok *Stilistik* (2008) ger underlag för flera av de andra analyser jag genomfört. För min egen undersökning är det framför allt presentationen av enstaka stilmarkörer på olika nivåer, teorier om tal och skrift samt begriplighet och läsbarhet, som varit av störst intresse. Analyserna i Lagerholms bok ger också en teoretisk beskrivning av det som är utmärkande för olika genrer.

Jag har i min undersökning också använt Margaretas Westmans bok *Bruksprosa* från 1974, som gör en gedigen stilanalys med kvantitativ metod, Jan Einarssons avhandling *Talad och skriven svenska* (1978), i vilken han utför sociolingvistiska studier, Marianne Nordmans *Svenskt fackspråk* från 1992, vars bok ger inblick i några delområden av fackspråk samt Jan Svenssons *Språk och offentlighet* (1993) om språkbruksförändringar i den politiska offentligheten. Var och en av dem har utgjort jämförelselitteratur till mina egna resultat, eftersom de utnyttjat någon eller några av de analysmetoder för texters svårighetsgrad som jag valt att använda.

Carl Hugo Björnssons bok *Läsbarhet* (1968), i vilken han redogör för kalkylation av läsbarhetsindex, har gett mig de verktyg och förklaringar

jag behövt för beräkningen av de undersökta texternas läsbarhet med formeln för läsbarhetsindex och Sofie Johansson Kokkinakis språkteknologiska arbete i OrdiL-projektet från 2007 har bidragit till förståelsen av frekvensbandsanalysen som jag använder i min egen studie.

4. Teoriram, material, metod

4.1 Genrer och texttyper

Begreppet genre är relativt oklart och löper samman med begrepp som texttyp men även register och diskurs. Alltsomoftast anses begreppen genre och texttyp vara synonyma begrepp och används överlappande i vissa avseenden (Kuyumcu 2004:580). I detta avsnitt vill jag presentera några teoretiska utgångspunkter för begreppen genre och texttyp, vilka i mitt arbete används liktydigt. Detta är viktigt för mitt arbete, eftersom studien är en jämförelse mellan texter i olika genrer, mellan å ena sidan berättande texter och å andra sidan en beskrivande text (faktatext).

Kuyumcu hävdar att modern genreteori beskriver genrer som identifierbara mönster för språkanvändningen i sociala kontexter, i både skrift och tal. Genrer definieras med andra ord av en serie konventioner och språkliga drag, som kan kännas igen och namnges. Brev, reklamannonser, insändare, väderleksrapporter, bloggar med många fler, som vi möter i vardagliga sammanhang, struktureras och organiseras faktiskt utifrån olika mönster. Somliga textmönster och konventioner är obligatoriska, andra valfria, för att texternas specifika funktion skall kunna uppfattas (2004:574, 578).

Ett annat sätt att beskriva genrer på är att utgå från framställningsformen (Kuyumcu 2004:579). Hellspong & Ledin (1997) gör exempelvis en indelning av brukstexter i texttyper, som därmed bildar en texttypologi. Den texttypologiska indelningen grundar sig på textuella egenskaper, av vilka det par *préférence* är informationsstrukturen, som är relevant för indelningen i olika texttyper. Hellspong & Ledin fastställer fyra elementära texttyper: berättande, beskrivande, argumenterande samt utredande (1997:20). Kuyumcu (2004:579–580) skriver dock att det råder oenighet bland forskare om hur många texttyper det finns och att beteckningarna för dessa texttyper är olika med reservation för den berättande och utredande. Hon sammanfattar sitt resonemang med att det finns sammanlagt sju texttyper, som olika

författare hänvisar till: berättande, återgivande, beskrivande, instruerande, utredande, argumenterande och förklarande.¹ I sammanhanget vill jag dock tillägga att en text inte sällan innehåller fler än en framställningsform. I det följande presenteras den berättande respektive den beskrivande texttypen (eller genren) utifrån Axelssons et l. (2006), Gibbons (2006) och Kuyumcus (2004) framställning.

4.2 Den berättande texttypen

Den berättande textens syfte är att underhålla, förmedla kunskap och kulturella värderingar samt erfarenheter. Exempel på berättande texter är sagor, traditionella berättelser, fabler, myter och biografier.

En berättande text introduceras med presentation av karaktärer, tid och plats, t.ex.

Det var måndag och Leilas klass hade vikarie. (ur boken Vittnet, klass 4B)

Den åtföljs vanligtvis av en komplikation, där ett problem måste lösas.

Först trodde Leila att hon bara hade inbillat sig att killen på moppen kände igen henne. Men de hade inte sprungit långt förrän de hörde att han körde efter dem. Tusen frågor for runt i Leilas huvud. Hur visste den här killen att hon hade pratat med polisen? Hur kunde han veta i vilken skola hon gick? Hade han varit och kollat efter henne och sett när hon och Tobbe stack iväg? (ur Vittnet)

En berättande text avslutas med en upplösning, s.k. coda. Introduktionen i upplösningen består av information om kontexten, beskrivning eller analys plus omdöme. (Axelsson et l. 2006:8, 18 & Gibbons 2006:89)

Utan att förstå hur det hade gått till landade Tobbe och Leila på andra sidan. Framför dem gick motorvägen. Illröda i ansiktena och flämtande tittade de först på varandra. Sedan vände de sig samtidigt om och kollade uppför branten. Ingen moppe hördes. Ingen kille syntes heller. (ur Vittnet)

4.3 Den beskrivande texttypen

¹ För närmare beskrivning av vad som kännetecknar de olika texttyperna, se exempelvis Gibbons 2006:89 eller Axelsson et al 2006:8–9.

Exempel på den beskrivande texten är rapporter, t.ex. inom naturvetenskap för att beskriva länder, djur och landskap, och inom samhällsvetenskap i syfte att skildra och klargöra ett skeende. Den beskrivande textens syfte är att informera om fenomen, som finns i världen, redogöra för en sak eller presentera ett sakförhållande. Den beskriver utseende, beteende och funktioner, som texten nedan. (Kuyumcu 2004:584–590)

I Bohuslän är det aldrig långt till havet. Kusten är ojäm med många vikar och sund som kilar sig djupt in i landet. Längs hela kusten sträcker sig en skärgård med mer än 3000 öar. Många av öarna är karga och kala, helt utan buskar och träd.

Havet utanför Bohuslän är saltare än någon annanstans i Sverige och där trivs skaldjur och andra havsdjur som man normalt inte stöter på längs den svenska kusten. (ur Boken om Sverige, klass 4A)

4.4 Material

Sammanlagt består mitt material av 11 texter, varav tio är berättande och en är en faktatext. En text i studien, *Hedvig och Hardemos Prinsessa*, är dock en baksidestext och en annan text ur boken *Tjejer i tårar* utgörs delvis av en baksidestext. Huruvida en baksidestext är berättande kan dock diskuteras. I min undersökning har jag betraktat baksidan av bokens omslag som berättande text eftersom den uppfyller en rad kriterier (men inte alla) på vad en berättande text skall innehålla, t.ex. förmedla kunskap och underhålla, presentera karaktär(er), tid och plats, ha en komplikation, som dock inte är tänkt att lösas i baksidestexten utan i boken, samt innehålla ett omdöme, dock inte i codan, utan i syfte att få läsaren att läsa boken.

Det kan också påpekas att boken *Emma 3* är en mangabok. Sex av texterna utgör, vad jag kallar för, gemensam eller allmän bok, medan fem av texterna innebär enskild läsning. I uppställningen nedan presenterar jag var och en text för sig i alfabetisk ordning uppställd efter titeln.

Tabell 1. Materialets omfattning

<i>Text (och läsning)</i>	<i>Texttyp</i>	<i>Antal grafiska meningar</i>	<i>Antal ord</i>	<i>Läst del</i>
<i>Boken om Sverige</i> (4A; gemensam bok; tyst läsning)	faktatext	24	314	s. 124–125
<i>Emma 3</i> (4A; enskild bok; tyst läsning)	berättande (en seriebok av typen manga)	22	71	s. 18–21
<i>Hedvig och Hardemos Prinsessa</i> (4A; gemensam bok; hög elevläsning)	berättande	17	191	baksidan av bokens omslag
<i>Hemligheten på perrong 13</i> (4B; gemensam bok; hög elevläsning)	berättande	32 (sista meningen bryts mitt i läsningen)	553	s. 128–129
<i>Häxorna</i> (5A; gemensam bok; hög lärläsnings)	berättande	21	227	s. 165 (f.o.m. andra stycke) – s. 167 (t.o.m. första stycke)
<i>Judy Moody är doktor</i> (4A; enskild bok; tyst läsning)	berättande	73	536	s. 22–25
<i>Megakillen – den stora hemligheten</i> (4B; enskild bok; tyst läsning)	berättande	37 (sista meningen på s. 85 bryts mitt i läsningen)	267	s. 78–79 och s. 84–85
<i>Pojken och tigern</i> (4B; allmän bok; hög elevläsning)	berättande	185	1369	s. 73–80 (ett helt kapitel, kap. 11)
<i>Röda dödens mask och andra spökhistorier</i> (4B; enskild bok; tyst läsning)	berättande	23	332	s. 7 och 9 (förord)
<i>Tjejer i tårar</i> (5A; enskild bok; tyst läsning)	berättande	58 (sista meningen på s. 77 bryts mitt i läsningen)	483	s. 76–77 + baksidan av bokens omslag
<i>Vittnet</i> (4B; allmän bok; hög lärläsnings)	berättande	101	847	s. 80–86 (ett helt kapitel)

Materialinsamlingen genomfördes av min handledare Per Holmberg, som under fyra dagar deltog i elevernas undervisning fördelade på tre klasser: två dagar i klass 4A, en dag i klass 4B och en dag i klass 5A. Medan Holmberg deltog i elevernas undervisning, hade han fem fokuselever som han följde extra noga. Medgivande av berörda skolor, pedagoger och elevernas föräldrar, söktes och erhöles.

Vad gäller avgränsning av texternas omfattning, väljer jag att analysera texterna så som eleverna läste dem. Ibland bryts de enskilt lästa texterna mitt i en mening, då eleven inte vänt sidan för att läsa klart meningen. I redovisningen av mina resultat kommer den enda faktatexten i undersökningen, *Boken om Sverige*, vara gråmarkerad i samtliga tabeller. Tanken bakom detta är att det ska underlätta jämförelsen mellan denna text, som av eleverna upplevdes som klart mest svårläst under de fyra skoldagar som undersökningen fortskred, och övriga texter.

4.5 Metod

I mitt val av metod var det av vikt att hitta litteratur med förslag på vilka språkliga drag som gör en text svår. Relevant litteratur utgjorde Lagerholms bok i stilistik (2008), i vilken språkliga drag som kan ha med en texts svårighetsgrad att göra redogjordes. I hans bok diskuteras andel substantiv och nominalkvot, meningslängd, antal bisatser per grafisk mening och olika satstyper. Björnsson läsbarhetsindex från 1968 utreds också. Samtliga beräkningsmetoder är beprövade sedan tidigare av bland annat Danielson (1975), Einarsson (1978), Jörgensen (1976), Nordman (1992), Strand (1984) samt Westman (1974), som Lagerholm hänvisar till i sin bok. Samtliga ovannämnda förstahandskällor, inklusive Björnsson, inventerades förutom Strand, vars bok inte längre finns att låna.

En metod jag valde att arbeta med för analys av ordvariation är ordvariationsindex, en datorapplikation som beskrivs närmare i Lundberg & Reichenberg rapport från 2008. Applikationen mäter, som namnet antyder, ordvariationen i en text. Ju högre ordvariation, desto svårare antas texten vara.

Hur frekventa orden är mättes också. För detta ändamål valde jag att använda mig av en ny metod, så kallad frekvensbandsanalys. Också den en datorapplikation, som i skrivande stund är under utveckling av Johansson Kokkinakis. I detta fall uppfattas högfrekventa ord vanligtvis

som mer lättlästa än de lågfrekventa, då de senare är mer sällan förekommande.

Sammantaget motiverar jag mitt val av variabler med att var och en kan anses utgöra ett mått på en texts svårighetsgrad. I syfte att få svar på frågan om faktatexten verkligen är svårare än de andra berättande texterna analyserar jag därför också de övriga texter, som eleverna har läst. Samtliga texter analyseras på olika språkliga nivåer.

4.6 Validitet och reliabilitet

Innan jag går in på min egen undersökning vill jag diskutera studiens validitet och reliabilitet. Validitet i en kvantitativ undersökning, vilken denna studie är, skall mäta det som är relevant i sammanhanget. För att nå tillräcklig validitet använder jag ett antal variabler från tidigare forskning (som andel substantiv, verb och pronomen, meningslängd, antal bisatser, bisatstyper, nominalkvot, lix, ovix samt frekvensbandsanalys), som var och en för sig skall bidra till en aspekt av texternas svårighetsgrad.

När kvantitativa uppgifter skall redovisas, som i denna undersökning, bör jämförelser göras. En statistisk beräkning av variabler i en text eller korpus måste jämföras med andra motsvarande texters värden, då det i annat fall inte går att tolka (Lagerholm 2008:232–233).

Förutom att jag måste ha tillgång till lämpligt jämförelsematerial för att kunna tolka mina värden, är det önskvärt att det jag jämför med har samma genre eller så närliggande genre som möjligt. I annat fall blir det svårt att ta ställning till hur karaktäristiskt eller atypiskt mitt material är (Lagerholm 2008:247). Det kan sägas att detta kriterium inte kunde uppnås fullt ut i min undersökning av det skälet att lämpligt jämförelsematerial saknas vad gäller texter lästa av elever under skolans mellanår, utan mycket av mina resultat jämförs med flera stora undersökningar, av vilka en del nästan utgör något av obligatoriska referenser som exempelvis Westman (1974) (Lagerholm 2008:247). Jag vill dock poängtera att det för uppfyllandet av mitt syfte inte har någon stor betydelse då mitt primära syfte inte är att kartlägga texternas typiska eller avvikande drag i förhållande till genren utan att i första hand besvara huvudfrågan i min studie, nämligen vad det är som gör texterna svåra respektive lätta.

Om validitet mäter det, som är relevant i sammanhanget, handlar reliabilitet om att det jag mäter, måste mätas på ett tillförlitligt sätt. Mina analyser skall vara utformade på så vis att de kan bli

rekonstruerbara och genomskinliga.

När ens egen undersöknings värden jämförs med andra undersökningars värden föreligger det en risk att forskare ibland har olika kriterier för sina klassificeringar och att värden av detta skäl inte är jämförbara (Lagerholm 2008:247–248). För att undvika det problemet har jag noga tagit reda på hur klassificeringarna är gjorda i de undersökningar jag jämför med och använt enbart dem som beräknar variablerna på samma sätt.

I sammanhanget vill jag också reservera mig för att flera av de studerade texterna är mycket korta, vilket kan göra kvantitativa mått mindre tillförlitliga.

5. Ordklasser

Min studie inleds med en analys av tre ordklasser i de undersökta texterna: substantiv, verb samt pronomen. Att studien inleds med en analys av ordklasserna beror på att jag väljer att följa den modell, som föreslås av Lagerholm (2008:239–244) för en systematisk och grundlig analys av texters språk.

Som Lagerholm skriver bör ordklasser kanske inte betraktas som stilistiskt relevanta, då ordklasserna utgör en grammatisk kategori och delas in efter kriterier som funktion och form, men han konstaterar att det finns ett värde i att ta ordklasserna under övervägande i en analys, eftersom frekvensen av substantiv, verb och pronomen i en text ger en indikation på om en text har skrift- eller talspråklig karaktär och måttet kan därmed också kopplas till svårighetsgrad (Lagerholm 2008:107–109, 112).

5.1 Substantiv

Det som intresserar mig i denna analys är frekvenser av och proportioner mellan ordklasserna substantiv, verb och pronomen. Som Lagerholm skriver (2008:108) säger frekvensen av substantiv en del om hur informationen är organiserad.

Förutom verb är substantiv den mest förekommande ordklassen i huvudparten av språkliga sammanhang men också den mest informationstunga ordklassen – ju fler substantiv, desto mer informationstung uppfattas texten (Lagerholm 2008:107).

Substantivens frekvens kan variera. När andelen substantiv är hög kallas stilen för nominal. Ju fler substantiv en text innehåller, desto mer nominal är den och ju mer nominal den är, desto mer skriftspråklig upplevs texten. Några givna frekvensvärden som skulle känneteckna en nominal stil finns inte, men ett sätt att fastställa om en text är nominal eller inte, är att jämföra sina data med tidigare undersökningar för att se vilka värden som är karakteristiska för olika genrer. Det kan också tilläggas att skriftspråkets substantivfrekvens inte sällan ligger på 20 till 30 procent medan den befinner sig på runt 10 procent i spontana samtal (Lagerholm 2008:107–108).

I tabell 2 presenteras en analys av andelen substantiv i procent av det sammanlagda antalet ord i de elva undersökta texterna. Resultaten är uppställda med den enligt den undersökta variabeln förmodat svåraste texten högst upp, vilket för övrigt gäller samtliga tabeller i detta arbete med undantag för tabell 1. Jag vill också kommentera att de genrer som texterna ställs i relation till är samhällsinformerade broschyrer, informativa tidningstexter, läroböcker avsedda för gymnasiet och vetenskapliga artiklar (Lagerholm 2008:248). Symbolen < betyder att texten är lättare än och > att den är svårare än.

Tabell 2. Andel substantiv i procent

Text	Värde	Typisk text med motsvarande värde	Källhänvisning
<i>Boken om Sverige</i>	25,9	< Ledare	Svensson 1993
<i>Häxorna</i>	23,8	Debatttext	Westman 1974
<i>Hedvig och Hardemos Prinsessa</i>	23,0	< Debatttext	Westman 1974
<i>Röda dödens mask</i>	19,5	< Gymnasieuppsats	Einarsson 1978
<i>Pojken och tigern</i>	19,2	< Gymnasieuppsats	Einarsson 1978
<i>Judy Moody är doktor</i>	19,0	< Gymnasieuppsats	Einarsson 1978
<i>Hemligheten på perrong 13</i>	15,7	> Muntlig debatt, < gymnasieuppsats	Einarsson 1978
<i>Megakillen</i>	12,4	> Samtal, < muntlig debatt	Einarsson 1978
<i>Vittnet</i>	12,4	> Samtal, < muntlig debatt	Einarsson 1978
<i>Tjejer i tårar</i>	11,6	> Samtal	Einarsson 1978
<i>Emma 3</i>	8,7	< Samtal	Einarsson 1978

Av tabellen kan utläsas att den text som eleverna upplevde som allra svårast, det vill säga faktatexten ur *Boken om Sverige*, innehåller procentuellt sett flest substantiv och därmed gör texten mest nominal

jämfört med de övriga studerade texterna. Men även texterna ur respektive *Häxorna* och *Hedvig och Hardemos Prinsessa* innehåller en andel substantiv som normalt kännetecknar skriftspråket (Lagerholm 2008:108). Enligt Svensson (1993) är texten ur *Boken om Sverige* jämförbar med genren ledare och de två följande jämförbara med genren debatttext enligt Westman (1974). Med utgångspunkt i min analys blir det därmed förståeligt att den text som eleverna upplevde som allra svårast, också visade sig vara allra svårast vad beträffar andelen substantiv. Fyra av texterna (*Megakillen*, *Vittnet*, *Tjejer i tårar* samt *Emma 3*) uppnår ett lågt frekvensvärde som är utmärkande för språkbruket i samtal/muntlig debatt.

Nedan vill jag visa hur skillnaden relativt många respektive få substantiv ter sig i texterna. Substantiven i texterna är understrukna. Texten med lägst frekvens substantiv är en seriebok (*Emma 3*).

Den som vill ta sig en närmare titt på Bohusläns spännande undervattensvärld, kan åka till Havets Hus i Lysekil. Där simmar det omkring hajar, sjöstjärnor, sjögurkor, krabbor, humrar och många andra djur i stora akvarier fyllda med saltvatten. (ur *Boken om Sverige*)

Tatang tatang tatang tatang. Fwoo. !! Ah! Får jag öppna? Varsågod. Vilken vind! Det är det som är skönt. Förlåt! Hoppas att det fortsätter längre nu. ... Ah! En fallande stjärna! Var då!? Den försvann. ... Var det stjärnan? (ur *Emma 3*)

5.2 Nominalkvot

Lagerholm (2008:133) skriver att substantiv och verb ses som två huvudsakliga stilmarkörer för skrift- och talspråkighet och att det då inte bara är respektive ordklass frekvens som är av intresse utan också relationen mellan de två. Ett sätt att beräkna förhållandet mellan substantiv och verb på är med hjälp av nominalkvoten, som ofta förkortas till N/V-kvot, där N står för substantiv (från engelskan *noun*) och V för verb. Nominalkvoten fås genom att antalet substantiv divideras med antalet verb² i texten. Ju högre värde, desto informations-tätare är texten.

Nedan presenteras en beräkning av nominalkvoten i de studerade texterna.

² Som verb räknades inte presens particip eller perfekt particip.

Tabell 3. Tabell över nominalkvot (N/V-kvot)

Text	Värde	Typisk text med motsvarande värde	Källhänvisning
<i>Boken om Sverige</i>	1,8	< Lärobok, > broschyr	Westman 1974
<i>Hedvig och Hardemos Prinsessa</i>	1,6	Tidning	Westman 1974
<i>Häxorna</i>	1,5	Debattext	Westman 1974
<i>Röda dödens mask</i>	1,1	< Gymnasieuppsats	Einarsson 1978
<i>Pojken och tigern</i>	0,9	< Gymnasieuppsats, > muntlig debatt,	Einarsson 1978
<i>Hemligheten på perrong 13</i>	0,8	> Muntlig debatt	Einarsson 1978
<i>Judy Moody är doktor</i>	0,8	> Muntlig debatt	Einarsson 1978
<i>Tjejer i tårar</i>	0,6	> Samtal	Einarsson 1978
<i>Megakillen</i>	0,5	Samtal	Einarsson 1978
<i>Vittnet</i>	0,5	Samtal	Einarsson 1978
<i>Emma 3</i>	0,4	< Samtal	Einarsson 1978

Av tabellen kan utläsas att *Boken om Sverige* är den text som är mest informationstät enligt beräkningen av nominalkvot. Det kan tyda på att texten också är den mest skriftspråkliga av alla de övriga texterna. Den text som däremot enligt N/V-kvoten visar sig allra minst skriftspråklig är serieboken *Emma 3*.

Att det finns ett samband mellan tal- och skriftspråklighet och N/V-kvot bekräftas av många studier, konstaterar Lagerholm (2008:133). Han skriver att spontant tal vanligtvis har en nominalkvot på några tiondelar, lättare texter på drygt 1 (texten *Röda dödens mask* i min undersökning) och bruksprosatexter på 1,5 till 2 (texterna *Häxorna*, *Hedvig och Hardemos Prinsessa* och ovan nämnda *Boken om Sverige*).

5.3 Verb

Lagerholm (2008:108–109) anger att verb och substantiv ofta har ett komplementärt förhållande, med vilket åsyftas att den ena ordklassen förekommer på bekostnad av den andra. Med andra ord innebär många verb i regel få substantiv och många substantiv få verb.

Karaktäristiskt för talspråk är stort antal verb och de texter, som försöker återge det autentiska talet, brukar ha en så kallad verbal stil, vilken innebär många verb. Enligt Lagerholm brukar verbfrekvenser på runt 20 procent vara utmärkande för tal och något lägre för skrift även om verbfrekvensen i skrift kan skifta mycket. Han tillägger också att det

finns en stor och glidande skala mellan vad som betecknas som verbal stil och utgörs av exempelvis informellt och spontant tal och icke verbal stil som författningstexter (2008:108–109).

I tabell 4 nedan framläggs resultaten av de undersökta texterna i en fallande skala med den minst verbala texten redovisad högst upp. I föreliggande undersökning redovisas enbart verbens frekvens och bortses från att beakta hur de tillämpas och vilken typ av verb som används.

Tabell 4. Andel verb i procent

Text	Värde	Typisk text med motsvarande värde	Källhänvisning
<i>Hedvig och Hardemos Prinsessa</i>	14,2	< Lärobok	Westman 1974
<i>Boken om Sverige</i>	14,4	< Lärobok	Westman 1974
<i>Häxorna</i>	16,3	> Debatttext, < ledare, vetenskap, broschyr	Svensson 1993, Nordman 1992, Westman 1974
<i>Röda dödens mask</i>	18,0	Riksdagsprotokoll	Svensson 1993
<i>Tjejer i tårar</i>	19,5	> Gymnasieuppsats, < muntlig debatt	Einarsson 1978
<i>Hemligheten på perrong 13</i>	20,6	> Muntlig debatt, < samtal	Einarsson 1978
<i>Emma 3</i>	21,7	Samtal	Einarsson 1978
<i>Pojken och tigern</i>	22,0	> Samtal	Einarsson 1978
<i>Judy Moody är doktor</i>	23,0	> Samtal	Einarsson 1978
<i>Vittnet</i>	24,8	> Samtal	Einarsson 1978
<i>Megakillen</i>	25,1	> Samtal	Einarsson 1978

I ovanstående tabell är det inte faktatexten ur *Boken om Sverige*, som enligt analysen är minst verbal utan det är den berättande texten ur boken *Hedvig och Hardemos Prinsessa*. Båda de texterna skall dock enligt Westman motsvara svårighetsgraden i en lärobok (1974:89). De två nästföljande texterna ur *Häxorna* och *Röda dödens mask* kan dock inte heller anses vara lättlästa då de kan jämföras med dessa genrer: debatttext, broschyr (Westman 1974:89), ledare, riksdagsprotokoll (Svensson 1993:58) samt vetenskap (Nordman 1992:62). I resterande texter, med undantag för texten ur *Tjejer i tårar*, överskrider andelen verb 20 procent, vilket indikerar på att texterna har talspråklig stil. Texten ur boken *Tjejer i tårar* i analysen av andel substantiv liknar språk i samtal medan den med avseende på andelen verb är jämförbar med en gymnasieuppsats/muntlig debatt, alltså genrer med något lägre

grad av talspråkighet. Det kan också tilläggas att texten ur *Emma 3* inte förefaller vara lika lättläst i tabell 4 jämfört med tabell 2, där den betecknas som allra lättast av samtliga texter. Det beror på att serietidningens många utrop konstrueras utan verb.

Ett intressant resultat framkommer också när tabell 2 och 4 vägs mot varandra. Som jag ovan nämnt brukar substantiv och verb ha ett komplementärt förhållande, vilket innebär att många verb per definition betyder få substantiv (Lagerholm 2008:108–109). Resultaten i min undersökning bekräftar på så vis denna tes och förklaras med att ju fler substantiv en text innehåller, desto mer informationstung blir den och ju färre verb en text uppvisar, desto mindre berättande blir den. Det är trots allt de mest berättande texterna, anser Lagerholm, som kräver mest verb, då de mer än andra texter bär drag av talspråk eftersom talet rent generellt är oplanerat och språket mindre sammanpackat i förhållande till skriften (2008:107–109).

5.4 Pronomen

Lagerholm fastslår att även pronomen står i ett komplementärt förhållande till substantiv, vilket för med sig att pronomen och verb inte sällan korrelerar. En text med många verb innehåller vanligen många pronomen, som i sin tur medför få substantiv. På samma sätt som verb associeras också pronomen med ledig prosa och talspråk och vid uträkning av pronomen i en text, brukar en hög andel betraktas som markör för talspråk (2008:112, 114).

I sammanhanget kan det också påpekas att pronomen är en oenhetlig ordklass vad beträffar form och dess specifika funktion men analysen av olika typer av pronomen faller utanför denna studies ramar, eftersom mitt material är för litet för att det skall vara meningsfullt att räkna på så många underkategorier. I tabell 5 nedan redogörs för procentuell andel pronomen i de undersökta texterna.

Tabell 5. Andel pronomen i procent

Text	Värde	Typisk text med motsvarande värde	Källhänvisning
<i>Hedvig och Hardemos Prinsessa</i>	13,1	> Nyhetsartiklar	Svensson 1993
<i>Vittnet</i>	18,1	> Gymnasieuppsats	Einarsson 1978
<i>Boken om Sverige</i>	18,2	> Gymnasieuppsats	Einarsson 1978
<i>Röda dödens mask</i>	18,4	> Gymnasieuppsats	Einarsson 1978
<i>Hemligheten på perrong 13</i>	19,0	>Gymnasieuppsats, < muntlig debatt	Einarsson 1978
<i>Pojken och tigern</i>	19,6	>Gymnasieuppsats, < muntlig debatt	Einarsson 1978
<i>Emma 3</i>	19,7	< Muntlig debatt	Einarsson 1978
<i>Judy Moody är doktor</i>	20,0	< Muntlig debatt	Einarsson 1978
<i>Megakillen</i>	20,2	< Muntlig debatt	Einarsson 1978
<i>Häxorna</i>	21,6	> Muntlig debatt	Einarsson 1978
<i>Tjejer i tårar</i>	23,6	< Samtal	Einarsson 1978

Av tabellen ovan kan utläsas att den text, som minst av alla antas vara av talspråkig karaktär, är tagen ur *Hedvig och Hardemos Prinsessa*. Texten ur *Boken om Sverige*, som eleverna i klass 4A upplevde som allra svårast, är däremot ekvivalent med en något enklare text än en gymnasieuppsats. Texterna *Vittnet* och *Röda dödens mask* men jämväl i någon mån *Hemligheten på perrong 13* samt *Pojken och tigern* kan också mäta sig med en gymnasieuppsats medan övriga texter bär drag av ledig prosa.

Ovan nämndes att en hög andel pronomen ofta samförekommer med en hög andel verb, vilket kan observeras även i denna undersökning om resultaten i tabell 4 och 5 jämförs med varandra med undantag av två signifikanta skillnader beträffande texten *Vittnet* i allmänhet och *Häxorna* i synnerhet. När det gäller texten *Vittnet* klassas den i enlighet med kriterierna i tabell 3 som något enklare än ett samtal medan den i tabell 4 kan jämföras med genren enklare än en gymnasieuppsats. I fråga om texten *Häxorna* kan den jämföras med debatttext/ledare/vetenskap/broschyr (se tabell 4), vilkas organisering av informationen är mer sammanpackad än vad det är i det spontana talet (Lagerholm 2008:108–109). Enligt analysen i tabell 5 skall den däremot kunna jämföras med muntlig debatt.

Frågan kan ställas är hur samma text kan få olika resultat i de respektive analyserna. Som Lagerholm konstaterar är det inte alltid lätt att tolka sambandet mellan olika pronomen och olika stilar och han förklarar att pronomina ofta, men inte alltid, brukar syfta på lägre grad

av precision och information, vilket företrädesvis tyder på tal och informell skrift. (2008:114)

5.5 Sammanfattning av resultatet av de olika analyserna

De slutsatser jag kommit fram till vad beträffar andel substantiv i de undersökta texterna är att den text som eleverna upplevde som allra svårast, faktatexten ur *Boken om Sverige*, innehåller procentuellt sett flest substantiv och därmed gör texten mest nominal jämfört med de övriga studerade texterna. Men även texterna ur respektive *Häxorna* och *Hedvig och Hardemos Prinsessa* (den sistnämnda är dock en baksides-text) innehåller den andel substantiv som kännetecknar skriftspråket. Fyra av texterna (*Megakillen*, *Vittnet*, *Tjejer i tårar* samt mangaboken *Emma 3*) innehåller också ett så lågt frekvensvärde som är utmärkande för språkbruket i samtal/muntlig debatt.

När det gäller andel verb är det inte faktatexten ur *Boken om Sverige*, som enligt analysen skall vara allra svårast utan det är den berättande texten ur boken *Hedvig och Hardemos Prinsessa* följt av texterna ur *Häxorna* och *Röda dödens mask*. I resterande texter, med undantag för texten ur *Tjejer i tårar*, överskrider andel verb 20 procent, vilket indikerar på att texterna har talspråklig stil. Min undersökning bekräftar också att många verb i regel betyder få substantiv eftersom texterna blir informationstunga när de innehåller stor andel substantiv och talspråkiga om de har många verb.

I analysen av andelen pronomen är det *Hedvig och Hardemos Prinsessa* som uppvisar de allra lägsta värden. Därmed utgör texten återigen den allra svåraste texten i förhållande till de andra texterna och kan här jämföras med nyhetsartiklar. Texten ur *Boken om Sverige* är däremot ekvivalent med en något enklare text än en gymnasieuppsats. Texter, främst *Vittnet* och *Röda dödens mask* men också i någon mån *Hemligheten på perrong 13* samt *Pojken och tigern* kan likaledes mäta sig med en gymnasieuppsats medan övriga texter bär drag av ledig prosa.

6. Syntax

Vid textanalyser utgör den syntaktiska nivån en lika central nivå som den lexikala. Ett redskap i textanalyser är till exempel beräkningar av antal ord och bisatser per grafisk mening samt fundamentlängd –

beräkningar som också utförs i min undersökning och som i likhet med analysen på den lexikala nivån kan indikera en texts svårighetsgrad.

6.1 Meningslängd

Ordet mening kan ha olika betydelser och av det skälet måste begreppet mening definieras. Frågan vad en mening är, är i synnerhet en grammatisk fråga. Enligt Lagerholm (2008:121) är det av vikt att särskilja mellan grafiska och syntaktiska meningar. En grafisk mening avgörs av interpunktion och finns bara i skriften. Den börjar med stor bokstav och fullbordas med ett stort skiljetecken, oftast med en punkt. En syntaktisk mening, så kallad makrosyntagm, utgörs däremot av en syntaktisk självständig enhet, ofta en huvudsats med bisatser i förekommande fall. I denna studie är det dock den grafiska meningen jag avser när jag skriver om meningar.

Meningslängden är lätt att iakttaga. Utan svårighet ser vi om meningen är kort eller lång och frågan är vilken betydelse meningslängden har för svårighetsgraden. Enligt Lagerholm tillskrivs den ofta en alltför stor roll i textanalyser men han poängterar samtidigt att meningslängden är ett symptom på något. Han ställer sig också frågande vilken effekt långa eller korta meningar har, hur de används och vad de kan ha gett upphov till dem, till exempel att flera makrosyntagmer har samordnats i samma grafiska meningar. Korta meningar behöver inte heller nödvändigtvis innebära en lättläst text och långa svårläst även om många svårlästa texter har just långa meningar (Lagerholm 2008:135).

Anledningar till korta meningar kan vara flera. De kan tillämpas för att ge innehållet betoning och slagkraft, särskilt om de intelligande meningarna är längre.

Hans syster Doreen satt på en stol vid de stora dubbeldörrarna. Vanliga hotellgäster kunde ha blivit förvånade över att se en kvinna sticka sig genom middagen men det fanns tillräckligt många människor på hotellet som någon gång hade anlitat livvakter, och det kändes tryggt för dem att veta att Sticktricks–Doreen var i lokalen. (ur *Hemligheten på perrong 13*)

Men de kan också användas för att skapa en överraskningseffekt eller öka dramatiken.

Det är nämligen ingen pojke som Krille brottat ner. Det är en fågelskrämma. (ur *Megakillen – den stora hemligheten*)

Lagerholm betonar att korta meningar är vanliga i spontant, vardagligt tal (2008:138–139), med vilket jag förstår att när de förekommer i skrivna texter, syftar de till att återspegla det talade språket med inte så sällan korthuggna och ofullbordade meningar.

En anledning till korta meningar kan däremot vara brist på koncentration, vilken i det vardagliga talet är ofrånkomlig men som i skrift, i synnerhet sakprosa, bedöms som omständligt, pratigt och upprepande, som i exemplet nedan.

”Åh, Ellie, jag älskar dig.” Kyssar. ”Åk, Ellie, jag älskar dig.” Mera kyssar. ”Åk, Ellie, jag älskar dig. Snälla.” Mer än kyssar. ”Åk, Ellie, jag älskar dig. Snälla, snälla, snälla.” Sedan blir det lite strid. Sura miner. Mer kyssar. Ibland en godnattkyss. Eller så börjar alltihopa om igen. Det börjar bli lite ... tjatigt. (ur *Tjejer i tårar*)

En anledning till långa meningar är komplexitet, eftersom långa meningar kan botten i frekvensen av bisatser, långa fundament men också inskott av olika slag.

Och till råga på allt hade någon illasinnad kyrkogårdsarkitekt från gångna tider placerat bårhuset alldeles vid vägen där jag gick och tack vare min farbrors arbete som dödsgravare och min jämnåriga kusins beskäftiga upplysningar så visste jag alltid när det låg någon därinne och väntade på att bli begravd. (ur *Röda dödens mask och andra spökhistorier*)

I tabell 6 nedan redovisas den genomsnittliga meningslängden, antal ord per grafisk mening.

Tabell 6. Meningslängd: ord per grafisk mening

Text	Värde	Typisk text med motsvarande värde	Källhänvisning
<i>Hemligheten på perrong 13</i>	17,2	> Vetenskap	Nordman 1992
<i>Röda dödens mask</i>	15,7	> Lärobok, < vetenskap	Westman 1974, Nordman 1992
<i>Boken om Sverige</i>	11,6	< Broschyr	Westman 1974
<i>Hedvig och Hardemos Prinsessa</i>	11,4	< Broschyr	Westman 1974
<i>Häxorna</i>	10,8	< Broschyr	Westman 1974
<i>Vittnet</i>	8,7	< Broschyr	Westman 1974
<i>Tjejer i tårar</i>	8,3	< Broschyr	Westman 1974
<i>Megakillen</i>	8,1	< Broschyr	Westman 1974
<i>Judy Moody är doktor</i>	7,6	< Broschyr	Westman 1974
<i>Pojken och tigern</i>	7,5	< Broschyr	Westman 1974
<i>Emma 3</i>	3,1	< Broschyr	Westman 1974

Av tabellen kan utläsas att den text som har genomsnittligt längst grafiska meningar är *Hemligheten på perrong 13*. Enligt Nordman (1992:32) är genomsnittet för grafiska meningar i vetenskapliga artiklar 16,6, vilket till och med är lägre än för *Hemligheten på perrong 13*. Texten ur *Röda dödens mask* har också relativt sett långa meningar medan faktatexten ur *Boken om Sverige* är jämförbar med en samhällsorienterande broschyr, vars genomsnittliga meningslängd ligger på 12,6 enligt Westman (1974:56). Meningslängden i texten ur *Hedvig och Hardemos Prinsessa* kan också jämföras med en broschyrtext medan alla de övriga texterna är enklare eller till och med mycket enklare än en broschyrtext. Någon jämförbar studie vad beträffar den genomsnittligt mycket korta meningslängden finns inte men det kan konstateras att en text som *Emma 3* innehåller färre ord per mening än ett spontant tal (Jørgensen 1976 I: Lagerholm 2008:249). En text med så få ord per grafisk mening, som egentligen inte lämnar mycket utrymme åt någon större grammatisk variation, bör nog uppfattas som mycket lättläst av en läsare.

Får jag öppna? Varsågod. Vilken vind! Det är det som är skönt. Förlåt! Hoppas att det fortsätter längre nu. ... Ah! En fallande stjärna! Var då!? Den försvann. ... Var det stjärnan? Fwu. Eh? Var då? Åh neeej! Jag tappade en av karamellerna! Undrar var vi är nu? Ja, det kan man undra.
(ur *Emma 3*)

6.2 Bisatser

Språkets komplexitet hänger samman med graden av underordning, det vill säga, i vilken utsträckning sändaren väljer att samordna information syntaktiskt. (2008:126) Enligt Danielsson (1975:29) används till exempel antalet bisatser, som ett av måtten på meningarnas komplexitet. Komplexiteten hänger alltså samman med graden av underordning, det vill säga om tendensen är att rada korta huvudsatser efter varandra eller om tendensen är att tillämpa längre meningar med huvudsatser innehållande bisatser.

Om språket främst domineras av samordning, kallas stilen för parataktisk och om meningarna istället blir dominerade av underordning, är stilen hypotaktisk. Med andra ord avgörs paratax och hypotax av bisatsfrekvensen då de utgör ett rent kvantitativt fenomen, skriver Lagerholm (2008:126). Traditionellt har paratax förknippats med ledig, enkel prosa och talspråk medan hypotax har ansetts vara kännetecknande för formell skrift.³ Nedan visas ett exempel på paratax respektive hypotax.

De kom ut ur kanalen och ut i skärgården. Den gamla kanalbåten satte full fart och började rulla i dyningen från havet. Det var morgon, och solen hade gått upp över öarna. Han såg massor av öar och kobbar. Några stack upp bara några meter över vattnet. De såg ut som valfiskar eller sälar. (ur *Pojken och tigern. En Sverige-saga*)

Fru Trottle hade fått det bord hon ville ha – till vänster om musikkapellet där tårtan skulle komma in, och väldigt nära kontrabasspelaren. Hon var säker på att han var intresserad av henne, titt som tätt när han inte just filade med sin stråke såg det ut som om hans ögon mötte hennes. Vilken underbar musiker han var, och vilken underbar man! (ur *Häxorna*)

Det första exemplet är hämtat ur boken *Pojken och tigern. En Sverige-saga*. Det innehåller inga bisatser och informationen är radad i form av relativt korta huvudsatser. Det andra exemplet är hämtat ur *Häxorna* och bisatserna där är markerade med en understrykning. I exemplet bortser jag dock från graden av underordning⁴ likaså i analysen av bisatserna i stort. Exemplet visar att den korta texten inte bara innehåller en bisats per grafisk mening utan två i den första grafiska meningen och tre i den andra. En text med sådan komplexitet sätter större krav på en läsare än

³ Det finns dock de som menar att det förhåller sig tvärtom. Se t.ex. Ledin (1995).

⁴ I sammanhanget avses förstagrads-, andragsrads- och tredsgradsbisatser. För vidare läsning se Melin & Lange (2008:89–90) och Lagerholm (2008:126–127).

vad texten med uppradade, korta huvudsatser gör. I det andra exemplet är inte bara bisatserna flera utan texten innehåller också längre grafiska meningar som en följd av antalet förekommande bisatser.

Lagerholm förklarar den högre andelen bisatser i formell skrift med den användning som skriften har och på dess premisser. Den formella skriften är mer komplex än det mer socialt inriktade talspråket då den förstas funktion är att exempelvis analysera, utreda och argumentera (2008:127).

Enligt Westmans undersökningar har debatttexter i genomsnitt 0,9 bisatser per grafisk mening, som är mindre än den mest hypotaktiska texten i min undersökning, texten ur *Hemligheten på perrong 13*, som i snitt innehåller 1 bisats per mening, vilket presenteras i tabell 7 nedan.

Tabell 7. Bisatser: antal per grafisk mening

Text	Värde	Typisk text med motsvarande värde	Källhänvisning
<i>Hemligheten på perrong 13</i>	1,0	> Debatttext	Westman 1974
<i>Röda dödens mask</i>	0,6	> Lärobok, tidning, broschyr	Westman 1974
<i>Boken om Sverige</i>	0,5	Lärobok, tidning, broschyr	Westman 1974
<i>Vittnet</i>	0,5	Lärobok, tidning, broschyr	Westman 1974
<i>Häxorna</i>	0,4	< Lärobok, tidning, broschyr	Westman 1974
<i>Judy Moody är doktor</i>	0,4	< Lärobok, tidning, broschyr	Westman 1974
<i>Tjejer i tårar</i>	0,4	< Lärobok, tidning, broschyr	Westman 1974
<i>Hedvig och Hardemos Prinsessa</i>	0,2	< Lärobok, tidning, broschyr	Westman 1974
<i>Pojken och tigern</i>	0,2	< Lärobok, tidning, broschyr	Westman 1974
<i>Megakillen</i>	0,2	< Lärobok, tidning, broschyr	Westman 1974
<i>Emma 3</i>	0,1	< Lärobok, tidning, broschyr	Westman 1974

Av tabellen kan utläsas att den näst mest hypotaktiska texten är *Röda dödens mask* och att den text som eleverna i klass 4A upplevde som allra svårast (*Boken om Sverige*) är jämförbar med en lärobok avsedd för gymnasiet/informativ tidningstext eller samhällsinformerande broschyr.

Också texten *Vittnet* hamnar i på samma nivå som *Boken om Sverige*. Tabellen visar också vilka texter som i tur och ordning uppvisar mindre hypotaktisk stil till fördel för paratax.

6.2.1 Bisatstyper

I min indelning av de underordnade satserna har jag följt den modell, som presenteras i Josefsson (2009:157–164) med reservation för relativsatser och relativsatser i utbrytning, som jag i min egen studie slagit samman till en kategori (kategori relativsatser) i syfte att kunna jämföra mina data med tidigare undersökningar. Resultaten från denna analys visar att de mest framträdande satstyperna är *att*-satser, indirekta frågesatser, relativsatser samt övriga adverbinkledda bisatser i de undersökta texterna.

Som Lagerholm skriver, finns det skäl att skilja på olika typer av underordnade satser då analysen av bisatserna kan peka på om en text visar tecken till tal- eller skriftspråkighet. I hans egen undersökning av muntlighetens utveckling i det svenska skriftspråket från 1999 framläggs några tendenser som att *att*-satser är karaktäristiska för utredande texter, att restriktiva relativsatser är oftare förekommande i skrift än i tal, då de kräver viss planering, och att indirekta frågesatser är vanliga i personlig, dialogisk stil, vilket betyder att de framför allt används i tal (2008:128–129).

I min egen undersökning finns det flera texter som har ett markant överskott på *att*-satser: *Emma 3*, *Judy Moody är doktor*, *Hedvig och Hardemos prinsessa* (50 procent), *Hemlighetens på perrong 13*, *Vittnet* och *Röda dödens mask*. Ingen av texterna är dock utredande. Texter som *Pojken och tigern*, *Tjejer i tårar*, *Boken om Sverige* (hela 73 procent) och *Häxorna* (50 procent) innehåller betydande andel relativsatser, vilka enligt Lagerholm (2008:128) används för att specificera eller identifiera substantiv och därmed för att utvidga nominalgrupper. Av analysen framgår det också att de texter, som innehåller ett betydande antal indirekta frågesatser – de som skall karaktärisera dialogiska sammanhang – är *Emma 3* och *Megakillen*, vilka i samtliga analyser ovan också bekräftar att texterna är av talspråkig karaktär. Det kan tilläggas i sammanhanget att jag inte tar hänsyn till restriktiva relativsatser i denna studie.

Margareta Westman är en av de forskare som utfört en gedigen och hittills en av de största stilanalytiska studierna av bruksprosa. I hennes studie, som dels är mycket omfattande och dels från 1974, vilket

omöjliggör en rättvis jämförelse, framgår det ändå att relativsatser och *att*-satser är de oftast förekommande underordnade satser i broschyr-, tidnings-, läroboks- och debatttexter. Westmans översikt över bisatstyperna pekar på att andelen relativsatser är ca 18 procent i broschyr- och tidningstexter, 15 i läroböcker och 22 i debatter. Jämfört med min undersökning är det enbart texterna *Megakillen* (13 procent), *Vittnet* (13 procent), *Röda dödens mask* (23 procent) och *Hemligheten på perrong 13* (24 procent), som något så när kommer i närheten av dessa värden och kan anses motsvara den nivån, som finns i läroböcker (texterna *Megakillen* och *Vittnet*) och debatttexter (*Röda dödens mask* samt *Hemligheten på perrong*). Vad beträffar *att*-satserna är fördelningen på de olika texttyperna följande: sju procent i broschyrtexter, cirka tio i tidningar, nio i läroböckerna och 12 i debatttexterna (1974:134). Inget av dessa värden i Westmans beräkningar av *att*-satser kommer ens i närheten av de värden för *att*-satser, som uppkommer i min egen beräkning. Diskrepansen mellan dessa så olika värden kan självklart bero på ett antal faktorer. Det är troligt att språket ändrats ganska mycket sedan Westmans studie och materialet i min egen undersökning vänder sig till en helt annan målgrupp, nämligen barn.

Resultaten av min undersökning vad gäller bisatstyper visar dock att texterna *Emma 3* och *Megakillen*, i likhet med resultaten i tabell 7, utifrån denna analys skulle utgöra de allra lättaste då de innehåller störst andel indirekta frågesatser, kännetecknande för texter av talspråkig karaktär.

6.3 Läsbarhetsindex

Det finns flera läsbarhetsformler att tillgå när en texts svårighetsgrad skall mätas. En nästan obligatorisk referens i svensk forskning är Björnssons läsbarhetsformel (*lix*)⁵, som enligt Björnsson själv är avsedd att användas för att kontrollera att en text inte innehåller för långa och krångliga ord och alltför många långa meningar. (Lundberg & Reichenberg 2008:40) Sedan dess har fler läsbarhetsformler utvecklats och förfinats men också kritiserats av olika skäl.⁶ En invändning mot

⁵ *Lix* = genomsnittlig meningslängd + andelen långa ord.

⁶Lundberg & Reichenberg nämner till exempel Kintschs & Millers datorapplikation och Advantage TASA Open Standard (ATOS) – det senare dock tillämpningsbart bara på texter skrivna på engelska i dagens läge. För vidare läsning se Lundberg & Reichenberg (2008:46–49).

läsbarhetsformler, som inte kan undgås, är att alla läsbarhetsformler är objektiva, vilket har sitt pris då en läsbarhetsformel inte kommer åt vissa sidor av en text, som kan vara betydelsefulla för hur läsbar den verkligen är. Lundberg & Reichenberg (2008:49–50) hänvisar till den undersökning som gjorts av Pitcher och Fang 2007, vilka fann att nivåbestämningarna inte var särskilt tillförlitliga. Variationen i textlängd och språk var ansevärd och kvaliteten på texterna skiftade både inom och mellan nivåer.

En ytterligare invändning är att formelerna endast tar hänsyn till texternas utseende. Lundberg & Reichenberg (2008:50) konstaterar att två helt olika texter, en novell och en faktatext, förslagsvis kan få samma lix-resultat, eftersom läsbarhetsformler inte utgår från att olika ämnesspecifika texter ställer olika krav. Av de anledningarna är det därför av vikt att använda läsbarhetsformler enbart som ett komplement till övriga utvärderingsinstrument när en texts svårighetsgrad undersöks.

I föreliggande arbete har Björnssons längdmått tillämpats på de texter som ingår i undersökningen. I tabell 8 nedan ges en översikt över undersökningens resultat och jag vill poängtera att dess syfte enbart är att komplettera övriga resultat i denna studie.

Tabell 8. Läsbarhetsindex (LIX)

<i>Bok</i>	<i>Lix</i>	<i>Typisk text med motsvarande värde</i>
<i>Hedvig och Hardemos Prinsessa</i>	37	Lätt, skönlitteratur, populärtidningar
<i>Hemligheten på perrong 13</i>	36	Lätt, skönlitteratur, populärtidningar
<i>Röda dödens mask</i>	35	Lätt, skönlitteratur, populärtidningar
<i>Boken om Sverige</i>	32	Lätt, skönlitteratur, populärtidningar
<i>Häxorna</i>	29	Mycket lätt, barnböcker
<i>Judy Moody är doktor</i>	26	Mycket lätt, barnböcker
<i>Tjejer i tårar</i>	22	Mycket lätt, barnböcker
<i>Megakillen</i>	21	Mycket lätt, barnböcker
<i>Vittnet</i>	21	Mycket lätt, barnböcker
<i>Pojken och tigern</i>	21	Mycket lätt, barnböcker
<i>Emma 3</i>	16	Mycket lätt, barnböcker

I uppställningen ovan presenteras de enligt lix-beräkningen svåraste texterna högst upp och de lättaste längst ner i tabellen. I högerkolumnen anges nivå och jämförelsetexter i enlighet med Björnssons (1968:89–91) lixtolk. Med hans nivåbestämningar framstår samtliga texter som relativt lättlästa. De texter som i Björnssons läsbarhetsprovning visade sig allra

svårast är *Hedvig och Hardemos Prinsessa*, *Hemligheten på perrong 13*, *Röda dödens mask* och faktatexten *Boken om Sverige*, som är den mest lättlästa texten av de svårare så att säga. Övriga texter är ekvivalenta med barnböcker och det är de också i viss mening. Texterna är ju avsedda för barn under skolans mellanår.

Eftersom läsbarhetsindex beräknas genom att addera meningslängden med långa ord anser jag det adekvat att relatera beräkningar av lix i tabell 8 med meningslängden i tabell 6. Av tabellerna kan utläsas att den text, som i tabell 5 antas vara allra svårast är *Hemligheten på perrong 13*. I beräkningarna av lix är det *Hedvig och Hardemos Prinsessa*, som utpekas som allra svårast. Texterna *Röda dödens mask* och *Boken om Sverige* hamnar dock på samma positioner i båda tabellerna. Av de lättare texterna är det bara *Vittnet* och *Judy Moody är doktor* som byter plats med varandra. Övriga texter i undersökningen intar samma plats i rangordningen, vilket skulle kunna tyda på att lix och meningslängden korrelerar väl med varandra.

Lix-formeln utformades för att undersöka språket i skolböcker. Björnsson ville studera centrala ord, ovanliga ord, personord, ordens längd, andelen abstrakta ord, meningarnas längd och antal bisatser per mening och drog slutsatsen att andelen långa ord och meningslängd är de mest tillämpliga läsbarhetsfaktorerna. Han kom fram till att långa ord i allmänhet, (men inte alltid) är svårare att läsa och förstå än korta ord. Av det påtalade skälet bör läsbarhetsindexen, anser jag, tolkas med försiktighet men den är åtminstone ett indicium på en texts svårighetsgrad.

6.4 Ordvariation

I detta avsnitt vill jag redovisa resultat från undersökningen av ordvariation. För detta ändamål använder jag mig av ordvariationsindex, en datorapplikation som beskrivs närmare i Lundberg & Reichenberg (2008:42–43). Applikationen mäter andelen okända ord i en text. Ju större ordvariation en text har desto svårare blir den. Forskarna skriver dock att det föreligger ett problem med beräkning av ordvariation via datorapplikation eftersom ord som till exempel *har*, *hade* uppfattas som två olika ord.

Anledningen till att jag väljer att analysera mina texter med hjälp av ovix beror på att applikationen är avpassad för texter med skiftande textlängd. Ett högt ovix-värde betyder att antalet ord, som bara förekommer en gång i texten, så kallade engångsord, är högt, vilket

innebär att texten har en varierad och ordrik stil. Men Lundberg & Reichenberg poängterar att ett lågt ovix-värde inte alltid behöver betyda något positivt. När samma ord används alltför ofta, föreligger det risk att innehållet inte utökas och att texten bedöms som tråg (Lundberg & Reichenberg 2008:43). I tabell 9 nedan ges en översikt över ordvariationsindex i de elva av mig undersökta texterna.

Tabell 9. Ordvariationsindex (ovix)

Text	Värde	Typisk text med motsvarande värde	Källhänvisning*
<i>Hedvig och Hardemos Prinsessa</i>	87,48	< Morgontidning, > Kvällstidning	Melin & Lange
<i>Häxorna</i>	73,71	< Broschyr, > Debatt	Melin & Lange
<i>Boken om Sverige</i>	67,95	< Debatt	Melin & Lange
<i>Röda dödens mask</i>	64,98	< Debatt	Melin & Lange
<i>Hemligheten på perrong 13</i>	63,92	< Debatt	Melin & Lange
<i>Judy Moody är doktor</i>	60,37	< Debatt	Melin & Lange
<i>Tjejer i tårar</i>	56,05	< Debatt	Melin & Lange
<i>Pojken och tigern</i>	54,09	< Debatt	Melin & Lange
<i>Emma 3</i>	53,92	< Debatt	Melin & Lange
<i>Vittnet</i>	52,77	< Debatt	Melin & Lange
<i>Megakillen</i>	44,75	< Debatt	Melin & Lange

*Kommentar: Jämförelsetalen är hämtade från Melin & Lange (2008:166), som i sin tur har hämtat data från Westman (1974), Einarsson (1978), Strand (1984), Nordman (1992) och Svensson (1993).

87,48 i ordvariationsindex tyder på att texten *Hedvig och Hardemos prinsessa* är ordrik och innehåller många engångsord. En sådan text ställer höga krav på en läsare. Texten *Häxorna* visar också att den är ordrik och enligt Melin & Lange är den jämförbar med en broschyr och/eller debatttext. (2008:166) På tredje plats av de texter som uppvisar mest engångsord hamnar faktatexten. Den är jämförbar med en debatttext och ställer krav på läsare men enligt ordvariationsindexen är den inte svårast.

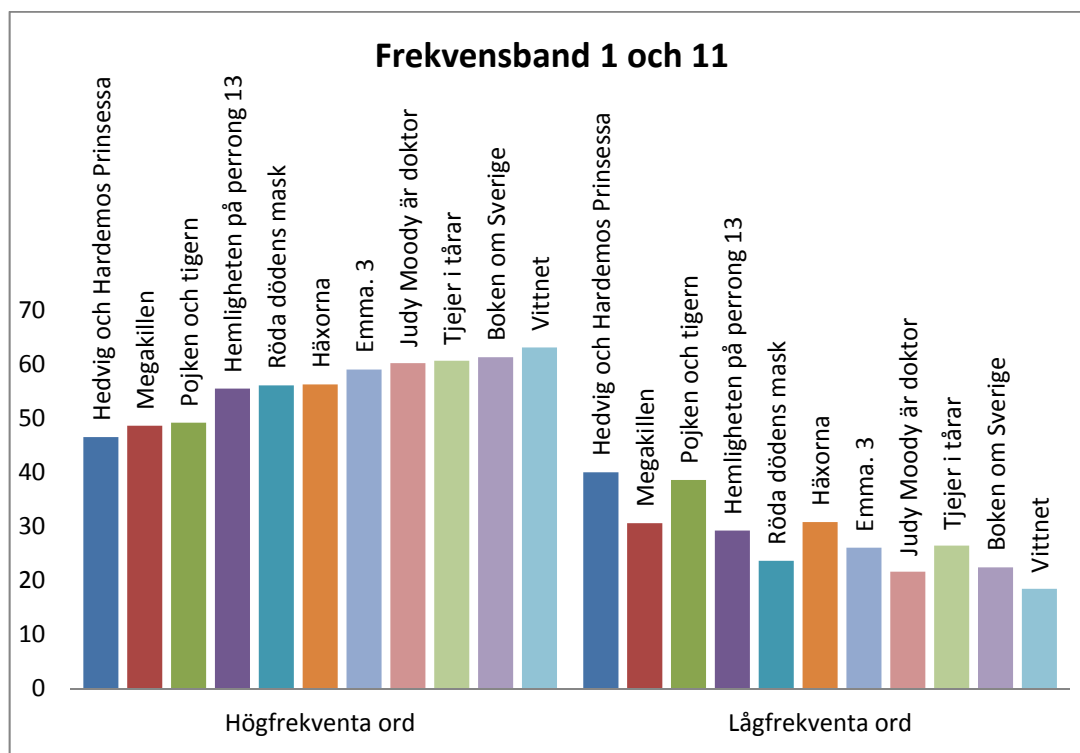
7. Frekvensbandsanalys

Avslutningsvis vill jag presentera frekvensbandsanalys – en dator-applikation, vars demoversion jag har fått förtroendet att använda i min studie då applikationen fortfarande är under utveckling av Johansson Kokkinakis. Frekvensbanden i frekvensbandsanalysen baseras på hur frekventa ord i läromedelskorpusen OrdiL är. I OrdiL-korpusen ingår lärobokstexter från ämnen som historia, samhällskunskap, geografi och religion (SO-ämnena), fysik, kemi och biologi (NO-ämnena) samt matematik och representerar tre olika förlag: Gleerups, Natur & Kultur och Almqvist & Wiksell. Det sammanlagda antalet ord i korpusen är 983 007 indelade på NO-ämnena plus matematik (607 895 ord) och SO-ämnena (375 112 ord). (Holmegaard, Johansson Kokkinakis, Järborg, Lindberg & Sandwall 2006:157–158)

Frekvensbandsanalysen är uppbyggd på följande sätt att de 1000 vanligaste orden hör till frekvensband 1, de 2000 vanligaste hör till frekvensband 2 osv.⁷ En svår text förväntas därmed innehålla lågfrekventa ord i OrdiL-korpusen medan en enkel text förväntas innehålla mest frekventa ord i korpusen. I diagram 1 nedan redovisas analysen av frekvensband 1, dvs. ord som tillhör de 1000 vanligaste och frekvensband 11, ord som inte tillhör de 10 000 vanligaste, på de texter som ingår i min undersökning. Analysen av frekvensband 2 till 10 redovisas däremot inte i denna studie eftersom samtliga uppvisar mycket låga värden då nästan alla av texternas ord hamnar i frekvensband 1 eller 11.

⁷ För fördjupad läsning om OrdiL-korpusens och frekvensbandsanalys uppbyggnad hänvisas till Holmegaard, Johansson Kokkinakis, Järborg, Lindberg & Sandwall (2006:149–182) och Johansson Kokkinakis (2007:101–134).

Diagram 1. Frekvensband 1, ord som tillhör de 1000 vanligaste och frekvensband 11, ord som inte tillhör de 10 000 vanligaste

Det intressanta med diagram 1 är att de flesta ord hamnar i frekvensband 1 och 11, där ord som räknas som övriga placeras. Ord som är ovanliga hamnar därmed där. Ett ringa antal ord hamnar också i frekvensband 2 medan skillnaden mellan frekvensband 3 och 10 inte är markant. I frekvensband 1 uppvisar texten *Hedvig och Hardemos prinsessa* det lägsta antalet högfrekventa ord, vilket kan tyda på att texten är svårläst. Sedan kommer i avtagande svårighetsordning i frekvensband 1 *Megakillen*, *Pojken och tigern*, *Hemligheten på perrong 13*, *Röda dödens mask*, *Häxorna*, *Emma 3*, *Judy Moody är doktor*, *Tjejer i tårar*, *Boken om Sverige* och *Vittnet*. Det intressanta med resultaten i frekvensband 1 är att *Boken om Sverige*, som i tabellerna betecknas som en av de allra svåraste i förhållande till de andra, pekar på så relativt stort antal frekventa ord i frekvensbandanalysen. Läraren, som anförde som skäl för elevernas svårighet att läsa faktatexten ur *Boken om Sverige* i klass 4A med stort antal okända ord, får därmed inget stöd för denna synpunkt i frekvensbandsanalysen. Samtidigt är jag väl medveten om att jag inte kan utgå från att alla mått på texterna som jag tillämpat, skall bekräfta upplevd svårighet.

Frekvensband 11 bekräftar egentligen det som redan har sagts om *Hedvig och Hardemos prinsessas* svårighetsgrad i frekvensband 1. Den innehåller minst antal högfrekventa ord samtidigt som den uppvisar högst antal lågfrekventa ord. Texten *Pojken och tigern* utgör därmed den näst svåraste texten enligt frekvensband 11. *Boken om Sverige* hamnar däremot på tredje plats vad gäller andel minst lågfrekventa ord i samma frekvensband.

Nedan vill jag också visa två exempel från texterna. Det första är hämtat ur texten med lägst andel högfrekventa ord. Det andra ur texten med högst andel högfrekventa ord. (De högfrekventa orden markeras med **fet** stil, de lågfrekventa med *kursiv*.)

Den nya klasskamraten **som** dyker **upp** **en** kylig morgon i september **gör** Hedvig stum **av** häpnad. Håret **faller** **som** böljande mörka skruvar **över** axlarna **och** ögonfransarna **är** **lika** täta **som** stråna **på** **en** skoborste. **Att** **någon** **kan** **vara** **så** vacker!

Hedvig **gör** **sig** genast vän **med** Hardemos prinsessa **och** **när** skolklockan ringer **tar** **de** varann **i** **hand** **och** **går** **in** i klassrummet. Hedvigs hjärta hamrar **av** lycka. **Inte** anar **hon**, **att** **hon** **om** **bara** **en** **liten** stund **ska** **få** **sitt** livs överraskning. (ur *Hedvig och Hardemos Prinsessa*)

Det **var** måndag **och** Leilas klass **hade** vikarie. Jonas **var** **inte** sjuk, **han** **var** **på** kurs. **Varje** måndag brukade **de** **skriva** dagbok **om** helgen **eller** **något** **annat** **som** **hade** hänt. Leila berättade **inte** **att** **hon** **hade** sett Jonas **tillsammans** **med** **en** *tjej*. **Hon** skrev **inte** **heller** **att** **hon** **hade** **varit** **på** polisstationen. **Hon** **var** rädd **att** **någon** **skulle** **ta** hennes dagbok **och** **läsa** **den**. Leila skrev **bara** **att** Hiba **och** Alexander **hade** hälsat **på** **och** **att** hennes kompis My **hade** **fått** **en** **ny** cykel. (ur *Vittnet*)

Med frekvensbandsanalys kan det förefalla som att texterna med de mest högfrekventa orden också är mest lättlästa. Som Lundberg & Reichenberg skriver, utgår texter med högfrekventa ord från att läsning är en fråga om att snabbt identifiera skrivna ord. De skriver också att ungefär 100 ord av de ofta förekommande orden, som till exempel *jag, hon, han, den, det, en, ett, och, som, gå* och *se*, motsvarar 50 procent av alla orden i vanliga texter för barn upp till åtta-, nioårsålder. (Lundberg & Reichenberg 2008:68) Visserligen är eleverna i min undersökning något äldre än åtta, nio år men det är ändå tankvärt att texter med högfrekventa ord bör uppfattas som relativt lättlästa.

8. Slutdiskussion

Syftet med denna undersökning var att undersöka vad som gjorde texten *Boken om Sverige* så svårläst att eleverna i klass 4A inte kunde ta sig igenom texten. Läraren ursäktade sig efteråt att hon nog hade valt en alltför svår text och förklarade textens svårighet med att den innehöll hög andel svåra ord. Men innehöll texten verkligen många svåra ord?

För att undersöka vad som gjorde texten så svårläst, har jag analyserat andel substantiv, verb och pronomen och beräknat nominalkvot. Vad beträffar syntax har jag beräknat meningslängden, antal bisatser per grafisk mening, läsbarhetsindex, ordvariationsindex och utfört frekvensbandanalys. Analysen av olika bisatstyper genomfördes också. Jag har i denna undersökning inte bara undersökt texten *Boken om Sverige* men också de övriga texter som eleverna i klass 4A, 4B samt 5A läst under dessa fyra dagar, som Holmbergs deltagande observation pågick.

Analyserna visar att *Boken om Sverige* visserligen inte tillhör de allra mest lättlästa texterna i undersökningen men att den inte heller kan räknas som den allra svåraste. Vid beräkningen av andel substantiv och nominalkvot visar sig *Boken om Sverige* visserligen vara den mest nominala jämfört med de andra texterna, men vid uppskattning av svårighetsgrad genom beräkning av andel verb och pronomen, hamnar den på andra respektive tredje plats. Vad beträffar meningslängden och ordvariationsindex befinner den sig på plats nummer tre i svårighetsordning. Vid beräkningen av läsbarhetsindex finnes texten på fjärde platsen och betecknas därmed som lätt och jämförbar med skönlitteratur och populärtidningar enligt Björnssons lixtolk. Undersökningen av bisatstyperna tyder på att den vanligaste bisatstypen i *Boken om Sverige* är relativsatser. Det är de som används för att specificera eller identifiera substantiv och därmed utvidga nominalgrupper. Då utbyggnaden av nominalfraser kräver viss planering av information, bör relativsatserna därmed känneteckna skriftspråk.

Frekvensbandsanalysen visar att 60 procent av textens ord tillhör frekvensband 1, vilket är ett frekvensband över de mest högfrekventa ord. Stor andel högfrekventa ord bör med andra ord känneteckna en relativt lättläst text, inte svårläst. Sju andra texter i analysen av frekvensband 1 visar dessutom att de innehåller en lägre andel högfrekventa ord än *Boken om Sverige*. Enbart 22 procent av texten utgörs av lågfrekventa ord jämfört med den svåraste texten, vars andel lågfrekventa ord uppgår till 40 procent.

När jag skulle undersöka de faktorer, som förhoppningsvis skulle kunna förklara upplevd svårighet, räknade jag inte med att alla faktorer, som jag undersökte, skulle bekräfta att texten var svårast. Två analyser har bekräftat att texten är svårast, flera att texten är en bland de svåraste, men resultaten i frekvensbandsanalysen är intresseväckande med tanke på vad läraren själv hade sagt om orsaken till textens möjliga svårighet. Kan det förhålla sig så att de vanliga orden kan ha ovanliga betydelser?

Nedan visas faktatexten i sin helhet, i vilken de lågfrekventa orden är markerade med *kursiv*, de högfrekventa med **fet stil** och substantiv med understryk.

Bohuslän

Ett *populärt sommarnöje* **bland barnen i Bohuslän är att** fiska krabba. **Man** borrar **ett hål i en klädnyppa** och trär **ett snöre genom hålet**. **Sedan** fäster **man en mussla eller en räka i klädnypan**, **går till närmaste brygga** och sänker **ner klädnypan i havet**. **Helst bakom en sten eller i en grop**. **Det är där krabborna brukar hålla till**.

Sjögurkor och hajar i Lysekil

I Bohuslän är det aldrig långt till havet. Kusten är ojämn med många vikar och sund som kilar sig djupt in i landet. **Längs hela kusten sträcker sig en skärgård med mer än 3000 öar**. **Många av öarna är karga och kala, helt utan buskar och träd**.

Havet utanför Bohuslän är saltare än någon annanstans i Sverige och där trivs skaldjur och andra havsdjur som man normalt inte stöter på längs den svenska kusten.

Den som vill ta sig en närmare titt på Bohusläns spännande undervattensvärld, kan åka till Havets Hus i Lysekil. **Där simmar det omkring hajar, sjöstjärnor, sjögurkor, krabbor, humrar och många andra djur i stora akvarier fyllda med saltvatten**.

God mat från havet

Bohuslänningarna har i alla tider försörjt sig på sånt som har med havet att göra, båtbyggeri, fiske och handel. **Även om det inte finns lika många fiskare som förr, så fiskas det fortfarande en hel del i Bohuslän**. **Färska räkor från Smögen har du säkert hört talas om**. **De sägs vara extra goda**.

I Lysekil gör man sillkonserver, fiskbullar och Kalles kaviar av fiskrom. **Utanför Strömstad finns landets största musselodlingar och en forskningsstation där man forskar om livet i havet**.

Tankbåtar med olja

Bohuslän har något som inget annat landskap har. Fjordar. Så kallas långa, djupa vikar som skapats av inlandsisen.

I Brofjorden ligger stora raffinaderier. Det är fabriker som gör om råolja till bensin och eldningsolja. Fjorden är en säker och bra hamn för tankbåtarna som kommer med olja från andra länder. (ur *Boken om Sverige*)

Med orden markerade på det viset kan det observeras att många av de lågfrekventa orden är mycket lågfrekventa i vanligt tal och flertalet är dessutom sammansättningar av två substantiv. Utöver det innehåller texten flera egennamn, som eleverna med utländsk bakgrund sannolikt inte kommit i kontakt med tidigare.

De mest frekventa orden upplevs däremot rent spontant som relativt vanliga ord. Något som ligger utanför undersökningen men som skulle vara av intresse för vidare studier är att texten innehåller talrika småord av typen ”och”, ”som”, ”där”, ”så”, ”om” och ”sedan”, vilka knyter samman olika meningar i texten. Lundberg & Reichenberg skriver att barn ofta inte har några svårigheter att läsa ut sådana ord, men att det är tveksamt om de uppfattar deras funktion och förstår att utnyttja dem. (2008:34) Det är konnektiver, som signalerar det logiska sambandet mellan meningar eller satser och som här utgörs av konjunktioner och subjunktioner men också av ett konjunktionellt adverb ”även”.

Lagerholm konstaterar att konnektivbindning har stor betydelse för läsbarhet och begriplighet. De är vanligt förekommande i texter, där mycket skall utredas, klargöras och förklaras (2008:149), vilket kanske delvis förklarar varför de finns i denna text men varför texten upplevdes som mycket svår av eleverna.

Avslutningsvis kan det tilläggas att också textens ämne – Bohuslän – kan förefalla obekant för eleverna med föräldrar födda utomlands och att den är opersonlig på så sätt att det inte finns något tydligt berättarjag i texten eller någon person som eleverna kan identifiera sig med, som t.ex. i de berättande texterna i undersökningen, där läsaren hade möjlighet att uppleva verklighet genom någon annan. Av prioriteringsskäl beaktades inte dessa kriterier i föreliggande studie men de är av intresse för kommande undersökningar i vilka även fler kriterier för läsbarhet skulle kunna mätas som användning av personligt tilltal, d.v.s. en författarröst, substantivens längd, andel främmande ord och passiv form (Lundberg & Reichenberg, 2008:8).

Litteraturförteckning

Förteckning över litteratur

- Axelsson, Monica, Olofsson, Mikael, Philipsson, Anders, Rosander, Carin & Sellgren, Mariana 2006. *Ämne och språk: språkliga dimensioner i ämnesundervisningen*. Stockholm: Kompetensfonden, Stockholms stad.
- Björnsson, Carl Hugo 1968. *Läsbarhet*. Stockholm: Liber
- Danielsson, Sylvia 1975. *Läroboksspråk: en undersökning av språket i vissa läroböcker för högstadium och gymnasium*. (Umeå studies in humanities, 4.) Umeå.
- Einarsson, Jan 1978. *Talad och skriven svenska*. Lund: Ekstrand.
- Gibbons, Pauline 2006. *Stärk språket, stärk lärandet*. Uppsala: Hallgren & Fallgren.
- Hedeboe, Bodil & Polias, John 2008. *Genrebyrån: en språkpedagogisk funktionell grammatik i kontext*. Uppsala: Hallgren & Fallgren
- Hellspång, Lennart & Ledin, Per 1997. *Vägar genom texter: handbok i brukstextanalys*. Lund: Studentlitteratur.
- Holmegaard, Margareta, Johansson Kokkinakis, Sofie, Järborg, Jerker, Lindberg, Inger & Sanwall Karin 2006. Projektet Ord i Läroböcker (OrdiL) I: Lindberg, Inger & Sandwall, Karin (red.), *Språket och kunskapen – att lära på sitt andraspråk i skola och högskola*. Göteborg: Institutet för svenska som andraspråk, Göteborgs universitet, s. 149–182.
- Johansson Kokkinakis, Sofie 2007. Språkteknologiskt arbete i OrdiL-projektet. I: Lindberg, Inger, Johansson Kokkinakis, Sofie, Järborg, Jerker & Holmegaard, Margareta (red.), *OrdiL – en korpusbaserad kartläggning av ordförrådet i läromedel för grundskolans senare år*. Göteborg: Institutet för svenska som andraspråk, Göteborgs universitet, s. 101–134.
- Josefsson, Gunlög 2009. *Svensk universitetsgrammatik för nybörjare*. Lund: Studentlitteratur.
- Jørgensen, Nils 1976. *Meningsbyggnaden i talad svenska*. Lund: Studentlitteratur.
- Kuyumcu, Eija 2004. ”Genrer i skolans språkutvecklande arbete”. I: Hyltenstam, Kenneth & Lindberg, Inger (red.), *Svenska som andraspråk: i forskning, undervisning och samhälle*. Lund: Studentlitteratur, s.573–595.

- Lagerholm, Per 1999. *Talspråk i skrift: om muntlighetens utveckling i svensk sakprosa 1800–1997*. (Lundastudier i nordisk språkvetenskap A 54.) Lund.
- Lagerholm, Per 2008. *Stilistik*. Ungern: Elanders.
- Ledin, Per 1995. *Arbetarnes är denna tidning: textförändringar i den tidiga socialdemokratiska pressen*. Stockholm: Almqvist & Wiksell International.
- Lundberg, Ingvar & Reichenberg, Monica 2008. *Vad är lättläst?* Härnösand: Specialpedagogiska skolmyndigheten.
- Melin, Lars & Lange, Sven. 2000. *Att analysera text. Stilanalys med exempel*. Malmö: Studentlitteratur.
- Nordman, Marianne 1992. *Svenskt fackspråk*. Lund: Studentlitteratur.
- Strand, Hans 1984. *Nusvenskt tidningsspråk: kvantitativa studier av reportage i morgon-, kvälls och veckopress*. Stockholm: Almqvist & Wiksell international
- Svensson, Jan 1993. *Språk och offentlighet. Om språkbruksförändringar i den politiska offentligheten*. Lund: Lund Univ. Press.
- Westman, Margareta 1974. *Bruksprosa: en funktionell stilanalys med kvantitativ metod*. Lund: Liber Läromedel/Gleerup.

Förteckning över texterna som analyserats

- Andersson, Stina & Åström, Karin 1999. *Boken om Sverige* Stockholm: Almqvist & Wiksell.
- Dahl, Roald 1984. *Häxorna*. Uddevalla: Tiden.
- Hultgren, Lena 2009. *Vittnet*. Stockholm: Liber.
- Ibbotson, Eva 1994. *Hemligheten på perrong 13*. Stockholm: Bergh.
- McDonald, Megan 2007. *Judy Moody är doktor*. Finland: B Wahlströms.
- Mori, Kaoru 2006. *Emma 3*. Stockholm: Bonnier Carlsen.
- Nilsson, Frida 2009. *Hedvig och Hardemos Prinsessa*. Stockholm: Natur och kultur.
- Olczak, Martin & Sandle, Anna 2006. *Megakillen – den stora hemligheten*. Stockholm: R & S.
- Olsson-Wannefors, Måd 1997. *Röda dödens mask och andra spökhistorier samlade av Måd Olsson-Wannefors*. Stockholm: En bok för alla.

- Westman, Lars 2002. *Pojken och tigern. En Sverige-saga av Lars Westman*. Stockholm: Natur och kultur.
- Wilson, Jacqueline 2003. *Tjejer i tårar*. Stockholm: Alfabet.

